

Szkoła Wojewódzka w Łomży 1817-1830.

Po upadku Napoleona ponownie zmieniła się rzeczywistość polityczna ziem polskich. W wyniku kongresu wiedeńskiego z części dawnego Księstwa Warszawskiego utworzono Królestwo Polskie, będące autonomiczną częścią Rosji. Posiadało ono własną konstytucję, sejm, administrację, rząd, wojsko, system prawny a także niezależne do rosyjskiego szkolnictwo. Władcą Królestwa był car Rosji, którego na co dzień zastępował rezydujący w Warszawie namiestnik.

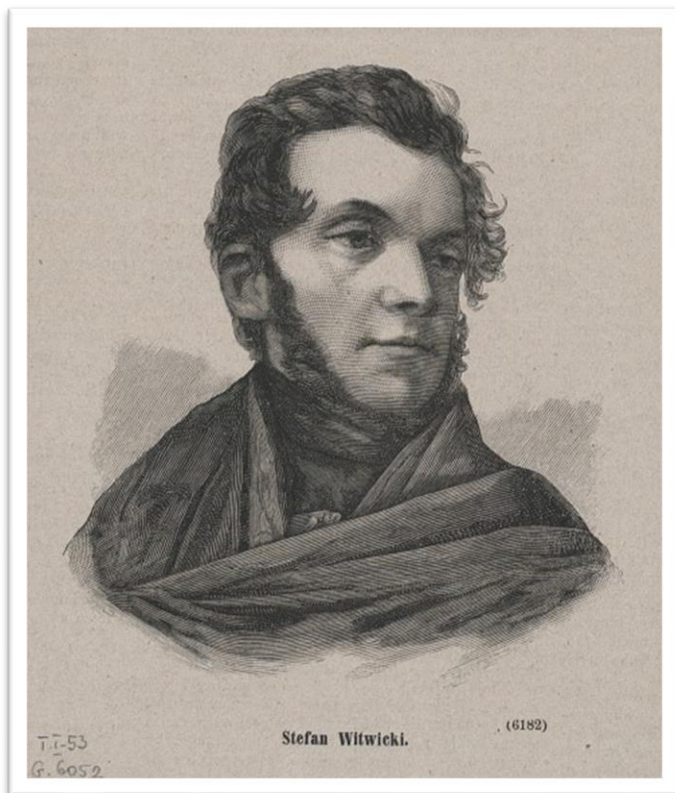
Oświata Królestwa znalazła się w gestii Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego a następnie Dyrekcji Wychowania Publicznego i Komitetu Reformy. Instytucje te początkowo kontynuowały w szkolnictwie rozwiązania z czasów Księstwa Warszawskiego, jednak dostosowując je do nowych potrzeb i wyciągając wnioski z błędów popełnionych w okresie wcześniejszym. W związku z tym w zakresie szkolnictwa średniego szkoły podwydziałowe zostały poprzez dodanie czwartej, dwuletniej klasy, przekształcone w szkoły wydziałowe, zaś szkoły departamentowe zamieniono w szkoły wojewódzkie z wydłużonym o rok czasem nauki. Szkoły wojewódzkie były placówkami przygotowującymi do studiów wyższych, na które można się było dostać wyłącznie po pomyślnym zdaniu egzaminu końcowego w szkole tego typu. Został on wprowadzony w roku 1816 i stanowił odpowiednik dzisiejszej matury.

Po utworzeniu Królestwa Polskiego Łomża utraciła status stolicy departamentu i weszła w skład nowo utworzonego województwa augustowskiego, którego władze urzędowały w Suwałkach, pozostawiając jednak w naszym mieście część instytucji rangi wojewódzkiej. Paradoksalnie, spadek znaczenia Łomży jako ośrodka administracyjnego pozwolił na odtworzenie tutaj szkoły średniej o wysokim poziomie nauczania. Było to możliwe w związku z opuszczeniem przez urzędy budynków

kompleksu pojezuickiego, który ponownie zaczął być wykorzystywany zgodnie ze swym pierwotnym przeznaczeniem.

Uroczyste otwarcie Szkoły Wojewódzkiej w Łomży nastąpiło 30 września 1817 roku. Pierwszym rektorem placówki mianowano księdza Walentego Strzeszewskiego, który pełnił tę funkcję do 1823 roku. Od roku szkolnego 1823/1824 rektorem szkoły był ksiądz Hieronim Zawadzki zastąpiony w roku 1826/1827 przez księdza Pawła Chrzanowskiego kierującego szkołą do końca jej istnienia w roku 1830.

Zgromadzenie Nauczycielskie, czyli ówczesna Rada Pedagogiczna składało się w Łomży, podobnie jak w innych szkołach tego typu z rektora,

jego zastępcy, noszącego tytuł prefekta, dziesięciu-dwunastu profesorów i nauczycieli oraz okresowo studentów Uniwersytetu Warszawskiego, ubiegających się o stypendium, które mogli uzyskać po przepracowaniu roku w szkole średniej. Znamy nazwiska wielu wykładowców szkoły łomżyńskiej,

spośród których wielu było wybitnymi pedagogami i badaczami. Należy tu wspomnieć przede wszystkim Jakuba Ignacego Wagę, wybitnego botanika, który od 1828 roku osiadł na stałe w Łomży, gdzie też powstało jego pomnikowe dzieło *Flora polska* wydane w Warszawie w 1848 roku. W roku szkolnym 1820/1821 literaturę w szkole łomżyńskiej wykładał ceniony w tamtym czasie poeta – Stefan Witwicki, bliski znajomy Adama Mickiewicza, Fryderyka Chopina, Cypriana Kamila Norwida czy Bohdana Zaleskiego. Znanym i powszechnie szanowanym wykładowcą był profesor Kazimierz Grubecki, autor wielokrotnie wznawianego podręcznika dla szkół średnich *Arytmetyka*. Część pedagogów przybywała do szkoły łomżyńskiej mając już staż w innych placówkach np. zastępca rektora Maciej Majewski wcześniej pracował w Kaliszu,

profesor Franciszek Gawroński w Siedlcach, ks. Antoni Dzwonkowski w Suwałkach a wspomniany wyżej Jakub Waga w Szczuczynie.

Łomżyńska Szkoła Wojewódzka działała w systemie sześcioklasowym, przy czym klasa szósta trwała dwa lata i kończyła się nieobowiązkowym egzaminem. Nauczano aż 22 przedmiotów (w nawiasach ilość godzin przewidywana na dany przedmiot w cyklu sześcioklasowym): religia (18), język polski (25), łacina (32), nauka o starożytności (6), język niemiecki (12), język francuski (12), język grecki (9), historia powszechna (12), historia Polski (7), historia Rosji (1), przyroda (12), geografia (9), arytmetyka (14), geometria (6), algebra (4), fizyka (7), mechanika (4), statyka i chemia (4), botanika i mineralogia (2), encyklopedia nauk i wiadomości (1), rysunki (8), kaligrafia (9). Jak widać z tego zestawienia program szkolny był nowoczesny i miał dawać uczniom szerokie wykształcenie zarówno humanistyczne i językowe, jak też z zakresu nauk przyrodniczych i ścisłych. Drugą stroną tego ambitnego projektu było jednak duże obciążenie uczniów nauką w trakcie tygodnia wahające się od 33 godzin w klasie I do 39 w klasie VI.

Nauka rozpoczynała się na początku września i trwała do końca lipca z miesięczną przerwą wakacyjną w sierpniu. Dodatkowe dni wolne od zajęć związane były z głównymi świątami- Bożym Narodzeniem (10 dni), Wielkanocą (7 dni) i zapustami (3 dni). Proces nauczania podzielony był na dwa półroczia kończące się dla każdego ucznia egzaminem promocyjnym ze wszystkich nauczanych w danej klasie przedmiotów czyli na przykład w klasie I dziesięciu, zaś w klasie VI aż osiemnastu.

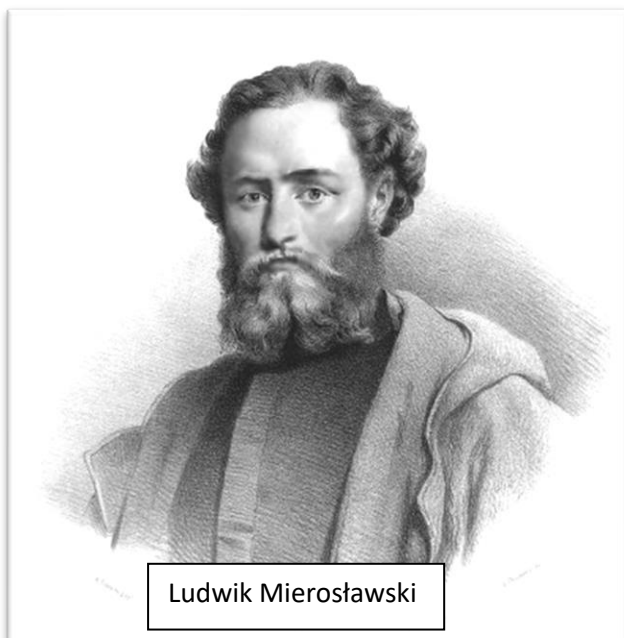
Dodatkowym elementem wieńczącym zakończenie roku szkolnego były publiczne popisy uczniów, na które zapraszani byli ich rodzice, lokalne osobistości, urzędnicy i duchowni. W trakcie tych trwających kilka dni uroczystości przemawiał rektor, podsumowujący pracę w kończącym się roku szkolnym oraz jeden z profesorów, który wygłaszał referat na temat aktualnych problemów i metod wychowawczych. W roku 1827 temat takiego wystąpienia brzmiał: *Przyczyny, dla których się edukacja nie zawsze udaje- czyli – o wadach początkowego prowadzenia moralnego dzieci*. Rok później wygłoszono referat: *Środki pilność w uczniach ożywające i ożywioną utrzymujące*. Najważniejszym jednak punktem programu były wystąpienia uczniów, którzy prezentowali się przez kolejne trzy dni podzieleni w ten sposób że pierwszego dnia prezentowały się klasy I i II, drugiego dnia klasy III i IV, zaś ostatniego klasy V i VI. Popis kończył się odczytaniem listy uczniów promowanych do następnej klasy oraz nagrodzeniem wyróżniających się w nauce i zachowaniu.

Uczniowie kończący klasę szóstą mogli przystąpić do egzaminu kwalifikacyjnego, który pozwalał na rozpoczęcie studiów na Uniwersytecie w Warszawie. Do egzaminu mogli być dopuszczeni tylko uczniowie kończący drugi rok klasy szóstej, którzy wystąpili do rektora szkoły z odpowiednią prośbą. Zdawany był on w formie pisemnej i ustnej ze wszystkich przedmiotów nauczania (22 przedmioty). Część pisemna trwała trzy dni (czwartek, piątek, sobota) zaś część ustna odbywała się w niedzielę. Z analizy źródeł widać, że stosunkowo niewielu uczniów decydowało się na przystąpienie do tego egzaminu, a tym samym wiązało swoją dalszą przyszłość ze studiami uniwersyteckimi. Dla przykładu w roku 1827 szkołę ukończyło 30 osób, zaś zdawanie egzaminu deklarowało dziewięciu uczniów, w roku 1828 liczby te wynosiły odpowiednio 18 i 6, w roku 1829- 41 i 6 zaś w roku 1830 - 45 i 5. Wydaje się, że główną przyczyną tego niskiego odsetka potencjalnych studentów wywodzących się ze szkoły łomżyńskiej były problemy finansowe młodzieży i jej rodziców. Wiemy że do placówki tej uczęszczało wielu uczniów niezamożnych, których nie stać było na dalsze kosztowne studia w Warszawie. Ze sprawozdań rektora z lat 1827-1830 wynika, że mniej więcej ¼ uczniów zwolniona była z czesnego w związku z ciężką sytuacją materialną. Do szkoły uczęszczały dzieci stosunkowo dobrze sytuowanych właścicieli okolicznych majątków czy zamożnych kupców, ale też drobnej szlachty i rzemieślników o niskich dochodach, które nie pozwalały na dalsze kształcenie ich synów.

Szkoła Wojewódzka w Łomży była dużą placówką, cieszącą się zasłużoną renomą w północno-wschodniej części Królestwa Kongresowego, w związku z czym nie brakowało chętnych do pobierania tutaj wykształcenia. Wiemy, że w roku szkolnym 1823/1824 uczyło się w niej 320 osób, ale w roku 1829/1830 było ich już 450. Magnesem przyciągającym młodzież był wysoki poziom nauczania gwarantowany przez staranny dobór kadry pedagogicznej, odpowiednie warunki lokalowe i perspektywy dalszego kształcenia się na Uniwersytecie Warszawskim (po pomyślnym zdaniu egzaminów końcowych).

Ważnym atutem szkoły było też jej bogate wyposażenie w pomoce naukowe i księgozbiór. Szkoły wojewódzkie były oczkiem w głowie władz oświatowych Królestwa Polskiego w związku z czym przeznaczały one na ich wyposażenie spore sumy, z czego korzystała też szkoła łomżyńska. Biblioteka prowadzona przez profesora Daniela Truskolawskiego liczyła w roku 1825: 957 dzieł, 2141 woluminów, 2135 tomów, 7 atlasów, 67 map i 146 egzemplarzy wydawnictw periodycznych. W kolejnych latach stan posiadania biblioteki systematycznie się powiększał o otrzymywane od Komisji Rządowej słowniki, wykresy i dzieła z zakresu historii, literatury czy nauk przyrodniczych. Podobnie bogato wyposażone było muzeum narzędzi matematycznych, które nadzorowane przez profesorów Macieja Majewskiego i Jana Kasprońskiego liczyło 47 pomocy naukowych do matematyki i 340 do fizyki, wśród których

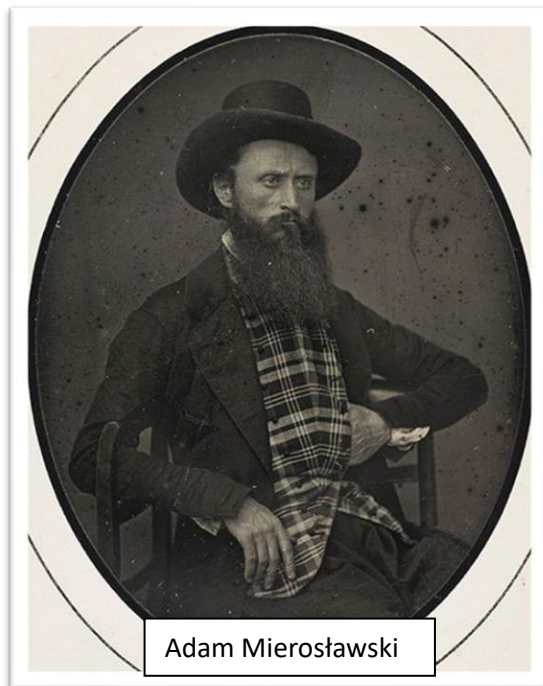
znalazło się pięć machin: dwie elektryczne, cylindrowa, galwaniczna i pneumatyczna oraz składana machina Attofta. Gabinet mineralogiczny liczył 951 eksponatów wykorzystywanych w klasach piątej i szóstej. Od roku 1828 do szkoły należał przyznany jej przez władze, przylegający do budynków szkolnych, popijarski sad owocowy, w którym urządzono ogród botaniczny. Dzięki wsparciu Komisji Rządowej oraz miejscowego społeczeństwa zakupiono 2000 różnych nasion, który stały się początkiem niezwykle ciekawej kolekcji przyrodniczej.

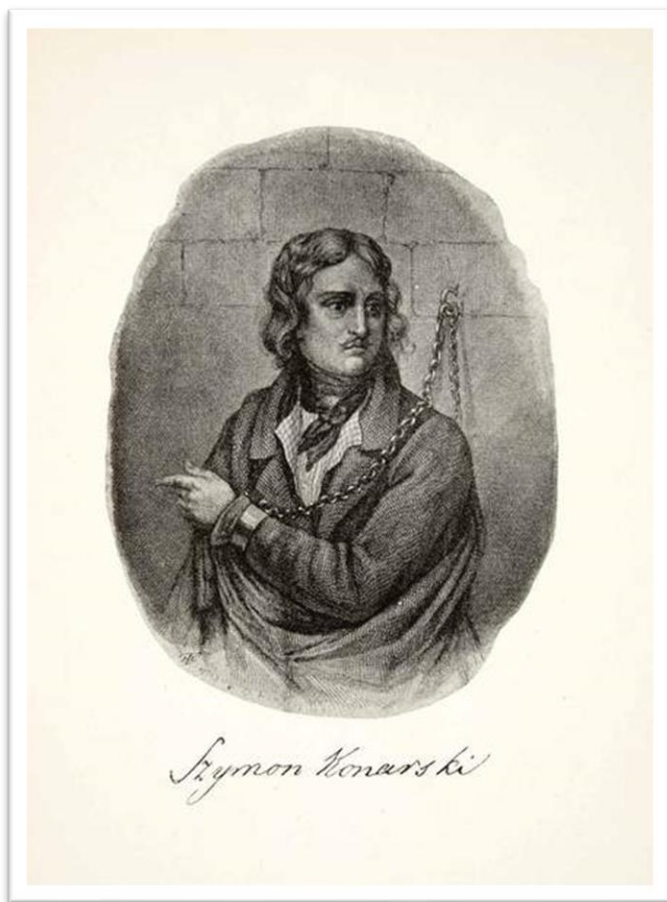
Ludwik Mierosławski

Spośród setek wychowanków szkoły kilku zapisało się na kartach historii naszego kraju. Wśród nich bez wątpienia należy pamiętać o braciach Mierosławskich. Starszy z nich – Ludwik po ukończeniu szkoły łomżyńskiej został podchorążym i brał udział w powstaniu listopadowym. Kolejne etapy jego życia to emigracja, działalność spiskowa i uwięzienie przez władze pruskie w 1846 roku. W okresie Wiosny Ludów (1848-1849) brał udział w powstaniu wielkopolskim, był też dowódcą armii Badenii i Palatynatu. W połowie XIX wieku Mierosławski był najbardziej znanym polskim działaczem emigracyjnym i liderem ruchu narodowowyzwoleńczego. W okresie powstania styczniowego był krótko jego dyktatorem, po którym to epizodzie powrócił do Francji gdzie zmarł w 1878. Drugi z braci

dyktatorem, po którym to epizodzie powrócił do Mierosławskich – Adam również brał udział w powstaniu listopadowym, by po jego upadku dotrzeć do Francji, gdzie zaciągnął się do marynarki. Z morzem związany był do końca życia jako kapitan statków, podróżnik i odkrywca wysp na Oceanie Indyjskim (Wyspa świętego Pawła i Nowy Amsterdam). W okresie Wiosny Ludów walczył wraz z bratem w Badenii i na Sycylii, wziął też udział w powstaniu na Węgrzech. Zmarł w niewyjaśnionych okolicznościach podczas rejsu do Australii w 1851. Jeszcze jednym działaczem politycznym, który był wychowankiem szkoły w Łomży był Szymon Konarski. Podobnie jak bracia Mierosławscy brał on udział w powstaniu listopadowym i prowadził działalność polityczną na emigracji. W roku 1835 wrócił na ziemię polskie gdzie jako emisariusz organizował ruch spiskowy. Został aresztowany i stracony przez Rosjan w 1839 roku. Oprócz wspomnianych trzech postaci, wśród wychowanków szkoły w Łomży nie brakowało patriotycznie nastawionej młodzieży. Wiemy iż co najmniej 36 z nich, będących studentami Uniwersytetu Warszawskiego wzięło czynny udział w powstaniu styczniowym.

Adam Mierosławski

Szkoła Wojewódzka zakończyła swoją działalność podczas powstania listopadowego, w lutym 1831 roku, kiedy do Łomży wkroczyła armia rosyjska zajmując jej pomieszczenia na szpital wojskowy dla 1000 chorych

Opracował Maciej Grabowski na podstawie:

Czesław Brodzicki, Donata Godlewska, *Łomża w latach 1794-1866*: Warszawa , 1987.

Aniela Małanowska, *Szkoła Wojewódzka w Łomży w okresie Królestwa Polskiego w: 380 lat szkoły średniej ogólnokształcącej w Łomży 1614-1994*, Warszawa 1994.

Władysław Świdorski, *Łomża*, Łomża 1925